

vero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obscuris fiunt clarae, et ex claris distinctae (§. 119.): patet, ideas meliorari ope attentionis.

Ad meliorandas ideas vel maxime conducit quoque crebrior repetitio, siue, si saepius nobis rem repraesentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraesentationes, eo fiunt clariore, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121. Deteriorari itaque ideas, ex his intelligitur: 1) neglecta repetitione et repraesentatione iterata, 2) neglecta attentione, et 3) quando rem non factis diu nobis repraesentamus. De quo plura in scholis nostris.

CAPVT II.

DE

VSV VOCVM SIVE TERMINORVM CIRCA NOTIONES.

§. 122.

QVAS nobis formamus notiones, cum aliis communicare solemus per *voces*. Cautione hinc opus est circa voces, ne vel aliis obscuri fiamus, vel plane non intelligamur. Logicae itaque officium est, vt, eadem ratione, qua conceptus siue ideas nostras in veritatis cognitione dirigit, regulas exponat, ad quas, oportet, conformentur, si ea, quae cogitamus, indicare rite voluerimus.

§. 123. *Voces* nihil sunt aliud, quam signa, sono articulado prolata, mentis nostrae conceptus indicantia. *Signum* autem id omne vocatur, quod praeter sui ideam excitat in animo simul ideam alterius rei. *Voces*,

ees, quibus notiones indicantur, dicantur alias quoque *termini*.

Verba et *voces* sunt distinguenda a se invicem, secundum nonnullos. Verba sunt signa, quae sono articulado proferri possunt, et comprehendunt quoque ea, quae scripta sunt. *Voces*, vero ad sonos, actu prolatos, eosque articulatos extendi constat.

§. 124. *Voces sunt signa conceptuum arbitraria. Demonstr.* Per experientiam discimus, eosdem conceptus a diuersis genibus per diuersas voces indicari. Ex quo intelligitur, inter voces, tamquam signa conceptuum (§. 123.), et inter conceptus ipsos, tamquam res signatas, nullum reperiri nexum necessarium. Eiusmodi autem signa, quae nullam habent nexum necessarium cum re signata, dicuntur *signa arbitraria*. Vt ita manifestum hinc fiat, voces esse signa conceptuum arbitraria, siue, ab arbitrio nostro dependere, qua quemque conceptum voce designare velimus.

§. 125. *Intelligere mentem alterius* dicimus, cum eosdem conceptus cum alterius verbis coniungimus, quos alter cum iisdem coniungit.

§. 126. Cum ad alios verba facimus; tunc ideo voces adhibemus, vt alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Hanc propositionem, quam nemo non vltro concedit, assumimus hic, tamquam axioma sine vlla demonstratione.

§. 127. *Cum qualibet voce debet conceptus esse coniunctus. Demonstr.* Cum enim voces sint signa (§. 123.), signum autem non possit esse signum, nisi ipsi respondeat signatum; quia praeter sui ideam debet ideam alterius cuiusdam rei in animo excitare (§. cir.): palam est, voces semper relationem habere ad conceptus, iisdem

dem significatos, adeoque cum qualibet voce conceptum esse coniungendum. Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Ponas, verba adhiberi, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, tunc alter nullum quoque conceptum cum iisdem coniunget, adeoque te, verbis sine mente videntem, non intelliget (§. 125.). Cum vero ideo verba adhibeamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): consequens est, ut verbis debeamus nos abstinere, cum quibus nullus est conceptus coniunctus.

§. 128. *Ex scholis itaque philosophorum proscribendas esse voces, mente cassas, hinc poterit intelligi. Demonstr.* Cum enim cum qualibet voce conceptus coniungendus (§. 127.), voces autem illae, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, dicantur *voces mente cassae*, siue *soni sine mente*: liquet, voces mente cassas, siue sonos sine mente, non esse adhibendos, sed ex philosophorum scholis et scriptis proscribendos.

Eiusmodi vocabula, quibus nulla notio, nullaque sententia subiecta est, vocabant veteres *plictri et scyndaphus*, ut ex CLEMENTE ALEXANDRINO, *Stromat. Lib. VIII.* discimus. Terminum autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem coniungere, reuera autem nullum coniungimus, dicuntur *notionem deceptricem* significare. Cum enim quis sibi videretur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque voce quadam indicat; tum terminus *notionem deceptricem* significat, ipse autem terminus vocatur *inanis*. Sic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, videntur sibi intelligere, quid dicant. Cum vero voci huic, *receptaculum*, nulla idea respondeat, si ad animam transferatur; vides, terminum hunc esse terminum inanem, et significare notionem deceptricem, vel potius significare nullam notionem.

§. 129. *Terminus obscurus est, cui adhaeret notio obscura.*

§. 130. Si itaque usus fueris terminis obscuris, cum sensa animi exprimere vis, tunc alter mentem tuam non intelliget. *Demonstr.* Cum terminos obscuros adhibueris; tunc alter, si quam cum iis notionem coniungit, obscuram certè cum iis combinabit (§. 129.) In obscura autem notione nihil distinguere possumus (§. 69.). E. alter, qui obscuram notionem cum terminis obscuris coniungit, rem significatam agnoscere atque ab aliis discernere minime poterit, nescietque adeo, quidnam sit illud, quod voce obscura prolata significatur. Si vero ignorat, quaenam si res illa, quae terminis obscuris tuis significatur; non poterit eandem in se notionem, auditis terminis obscuris, excitare, quam cum iis iungis tu, qui vteris erga alterum terminis obscuris, adeoque te non intelliget (§. 125.).

Hic obserues, obscuritatem in sermone esse conceptum relatiuum, qui vel ad loquentem scribentemue, vel ad audientem legentemque potest referri. Nonnumquam termini eorundemque coordinatio eiusmodi sunt, vt, modo attentio adhibeatur, cuius clari sint. Nonnumquam vero ita sunt comparatae voces, vt ex iis nullus possit erui sensus, omni licet adhibita diligentia. Atque haec obscuritas oritur 1) ex verbis mente cassis, notionem deceptricem indicantibus (§. 128.) Tales sunt termini nonnullorum Fanticorum et Parsellistarum, e. gr. *Microcosmator*, *Bithnimaica*, etc. 2) oritur obscuritas in vocibus ex combinatione eiusmodi terminorum, qui in se et seorsum spectati, conceptum aliquem omnino habent, qui vero, addita alia voce, plane euanescit. Sic e. gr. hi termini, *ferrum* itemque *lignum* conceptum sensumque omnino secum habent coniunctum. At combina has duas voces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur significatus. Plura exempla ex nonnullis philosophorum scriptis in ipsis praelectionibus adducam, commemoraturus insinuat causas, cur plebei non modo homines, sed eruditi quoque tam frequenter vocibus mente cassis, terminisque inanibus et obscuris vtantur. De vocibus mente cassis

legatur WERENFELS de Logomachiis Eruditorum Cap. VI. §. 4.

§. 131. *Terminis seu vocibus obscuris, in explicandis animi sensibus notionibusque communicandis abstinendum est. Demonstr.* Si terminos adhibueris obscuros, tunc alii te non intelligunt (§. 130.). Cum vero hoc sine ad alios verba faciamus, ut alii nos intelligant (§. 126.): intelligitur, a vocibus siue terminis obscuris esse abstinendum.

§. 132. *Cauendum porro est, ne sub vna voce comprehendimus plures vno conceptus. Demonstr.* Cum ideo voces vel terminos adhibeamus, ut intelligamur (§. 126.); alii autem tum demum nos intelligant, cum eundem cum vocibus coniungunt conceptum, quem nos coniungimus (§. 125.): patet, non debere plures vno conceptus sub vna voce comprehendi. Fac enim, te sub vna voce plures comprehendere significatus; tunc alter dubius erit, qualis potissimum sit eligendus, adeoque fieri poterit, ut non eundem combiner conceptum cum voce tua, quem tu coniungis, atque ita te non intelligat.

Hanc propositionem pluribus illustrabimus exemplis in praelectionibus, ostendemusque insimul, quam multa ex eo, cum plures conceptus sub vna voce latent, oriantur lites, et quanta inde prodeat confusio.

§. 133. Quia vero plures dantur res, quam verba: fit, ut per saepe voces occurrant, quibus non vnus, sed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc casu philosophi est, determinare, quemnam ipse iungat voci huic illius conceptum.

§. 134. *Terminus fixus est, cui notio inuariata constanter responderet; vagus autem terminus est, cui non constanter inuariata responderet notio. Ille vocatur alias determinatus, hic indeterminatus.*

§. 135. *Ex quo elicitur haec propositio: Philosopho sunt evitandae voces vagae et indeterminatae, et non nisi adhibenda vocabula fixi significatus. Demonstr.* Cum enim voces vagae siue indeterminatae sint eiusmodi, vt iisdem non constanter inuariata respondeat notio (§. 134.); facile vides, si voces vel terminos vagos et indeterminatos adhibueris, legentem audientemue ignorare, quemnam potissimum cum voce adhibita velis conceptum coniungi, adeoque vix, vel ne vix quidem, eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu coniungis, et ita te non intelliget (§. 125.) Cum vero vocabula ita vsurpare debeamus, vt alter nos intelligat (§. 126.): consequens est, vt a vocibus vagis et indeterminatis abstinendum sit, et eiusmodi termini sint adhibendi, qui sunt determinati fixique significatus.

Contra hanc cautionem idemdem peccatur. Sic e. gr. cum nonnulli definiant philosophiam per notitiam rerum diuinarum et humanarum; tunc vsi vocabulo vago, *notitiae*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quaerat, qualis hic intelligatur *notitia*, num historica, vel philosophica, vel mathematica? num certa, vel probabilis; tunc per ipsam vocem certus non fiet lector, quaenam harum intelligatur. Rectius itaque vocabulum determinatum *scientiae* adhibetur, quo significato certus designatur habitus demonstrandi.

§. 136. *Termini itaque aequiuoci sunt ex scholis philosophorum proscribendi. Demonstr.* Cum termini aequiuoci sint eiusmodi voces quae pluribus rebus tribuuntur, sed significatione diuersa: patet, terminos aequiuocos esse vagos et indeterminatos (§. 134.) Cum

vero termini vagi et inderterminati neutiquam adhiberi debeant (§. 135.); manifestum est, terminos aequiuocos esse ex philosophorum scholis proscribendos.

Termini aequiuoci appellantur alias *homonymi*, et opponuntur *vniuocis*, qui sunt fixi significatus, et notionem inuariatam constanter significant (§. 134.) vt, terminus *aër*. Veteres terminum ipsum vniuocum vocabant *vniuocum vniuocans*. Sed rem, quae termino vniuoco designabatur, dicebant *vniuocum vniuocatum*. Eodem modo terminos aequiuocos vocabant *aequiuoca aequiuocantia*, res autem, terminis aequiuocis significatas, appellabant *aequiuoca aequiuocata*. Addebant terminum *analogum*, quem medium obtinere locum, aiebant, inter vniuocum et aequiuocum terminum. Analogum diuidebant in *analogum proportionis* et *attributionis*. Illud est, cum vnum nomen generale vni competit primario, alteri autem secundario, ob similitudinem quamdam. Sic terminus *ridere* est *analogum proportionis*. Proprie et primario competit *to ridere* homini, improprie et secundario competit quoque pratis et tempestat. *Analogum attributionis* vocabant, cum nomen est commune, sed ratio secundum illud nomen est diuersa. Sic terminus *sanus* tribuitur primario animali, secundario vrinae, at ob diuersam rationem. Praeterea hic occurrit *terminus paronymus*. Paronyma definiunt veteres Logici, quae denominationem habent ab aliquo, a quo differunt casu, vt *pius a pietate*. Haec tria terminorum apud veteres constituunt, quam vocant *doctrinam antepraedicamentorum*. In altera classe reperiuntur termini *vniuersales* et *singulares*. Terminus *vniuersalis* est, qui notionem exhibet vniuersalem (§. 108.), e. gr. *homo, animal*; alias quoque dicitur *terminus communis*. Terminus *singularis* est, qui notionem exhibet singularem, indiuidualem (§. 102.), *Petrus, Caius* etc. Haec classis terminorum constituit apud veteres doctrinam *praedicabilem*. In tertia denique classe collocant veteres terminos *praedicamentales* et *transcendentales*. Comprehendunt autem termini praedicamentales notiones substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, loci, temporis, situs et habitus. De quibus omnibus, itemque de postpraedicamentis, plura in commentationibus coram disseram.

§. 137. *Synonymia* dicitur significatus idem terminorum; ipsi autem termini, qui eundem habent significatum dicuntur *Synonyma* siue *termini synonymici*.

E. gr. *gladius, ensis*, cum vnum idemque significant instrumentum, sunt *synonyma* siue *termini synonymici*.

§. 138. *Terminus* dicitur *proprie* sumi tamdiu, quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandae destinatus est. Notio autem, qua sistitur nobis res, cui significandae terminus aliquis destinatur, significatum proprium constituit.

E. gr. tamdiu terminus *fluminis proprie* sumi dicitur, quamdiu hoc termino aqua significatur, quae in alveo superius aperto propria gravitate profluit. Et *fluminis* significatus proprius est, si voce *fluminis* eiusmodi notio in te existatur, qua per flumen aquam in alveo superius aperto propria gravitate profluentem intelligis.

§. 139. Hinc intelligamus licet, *significatum* vocis cuiusdam *improprium* esse, cum terminus a significato proprio transfertur ad designandam rem aliam, cui alias terminus proprius supererit, idque ob similitudinem, inter ambas res obuiam. Atque hoc in casu terminus dicitur *improprie* sumi, et vocatur *translatus* itemque *metaphoricus*.

Si e. gr. terminum fluminis translaleris ad sermonem, ita, vt, verbi gratia, dicas: *orationis flumen*; tum vox *fluminis* *improprie* sumitur.

§. 140. Voces itaque improprias inter terminos vagos et indeterminatos esse referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.).

§. 141. *Caueat itaque sibi philosophus, ne terminis impropriis et metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.* *Demonstr.* Cum a terminis vagis et

indereterminatis abstinendum esse, merito existimet philosophus (§. 135.); impropriae autem voces et metaphoricæ inter terminos vagos et indeterminatos referendæ sint (§. 140.): palam est, minus usurpari debere a philosopho voces improprias et indeterminatas. Possim quoque hoc theorema ita demonstrare. Terminos adhibemus, ut alii nos intelligant (§. 126.). Si vero voces improprias adhibemus; tunc eiusmodi adhibemus voces, sub quibus plures vna conceptus latent, proprius scilicet alter, alter improprius, adeoque eueniet, ut, si vocibus vsus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum vocibus tuis coniungat. Cum tu tamen cum iisdem coniungas improprium, non itaque eundem cum voce conceptum combinabit, quem tu vis cum eadem coniungi, adeoque te non intelliget (§. 225.).

Oratoribus relinquimus verborum translationes, eisdemque facile patitur audientium animos suis schematibus, tropis et figuris demulcere. At philosophus, certos animos de veritatibus redditurus, ab omnibus eiusmodi verborum lenociniis, ambitiosius conquisitis, abstinet. Conf BERGERI *Praef. ipsius dissertat. praemissa, de proprio dicendi genere.* Quantum veritatem et eruditionis incrementis nimium tralate dicendi studium obfuerit semper, erudite exponit Cl. GOTTSCHEDIVS, philosophus Lipsiensis, in *Dissert. de Fonte vitiorum humorum*, p. 8. Lips. hab. 1724.

§. 142. *Terminus nobis dicitur familiaris, quem intelligimus, etsi ad notionem, ipso significatam, animum non aduertamus.*

Tales sunt omnes illi termini, quibus in sermone quotidiano vulgo vtimur. Id enim per diuturnum vsus consequimur, ut, nominibus auditis, certæ quaedam ideae, vel nobis non animaduertentibus, in animo excitentur. Sic e gr. terminus *galant* multis vsque eo euasit familiaris, ut eodem idem-

tidem

tidem vtantur et notionem quoque aliquam cum eodem coniungant; sed obscuram sæpe, ita, vt ipsi nesciant, quid sibi velint hoc termino; si interrogati notionem, cum eodem coniunctam, aliis enumerare debent.

§. 143. Ex his existimari potest, quid sit *usus loquendi*. Vsurpationis scilicet terminorum familiarium (§. 142.), et proprie sumtorum (§. 138.), constituit *usum loquendi*. Hinc *usus loquendi* recte definitur per significatum vocum, in communi sermone proprium.

E. gr. in communi sermone vox *luminis* sumitur pro omni eo, quod circumiecta corpora distinguere facit (§. 85.) Vfus igitur loquendi fert, vt voci *luminis* notio tribuatur, qua illud repræsentatur, quod efficit, vt circumiecta corpora distinguere queat.

§. 144. Vsum itaque loquendi obseruat, qui cum vocibus eiusmodi notiones connectit, quibus repræsentantur res, per eas voces in communi sermone indicatæ.

Vsum loquendi distinguunt philosophi in *civilem* et *technicum*. Ille est, cum voces in communi sermone ad commercia vitæque usus adhibent homines, inter se consociatione coniuncti. Hic est, quando vocabula adhibentur in scientiis et artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145. *Philosophus in adhibendis terminis semper debet respicere ad usum loquendi, nec a recepto vocum significato recedere. Demonstr.* Cum ita a philosopho voces adhiberi debeant, vt intelligatur (§. 125.): facile vides, eiusmodi terminos esse adhibendos, qui communi sermone sunt recepti; alias non intelligeretur. Porro, cum a vocibus impropriis et metaphoricis philosophus se abstinere (§. 141.), adeoque proprie sumtos terminos usurpare debeat; intelligitur, philosophum in usurpandis terminis ad usum loquendi attendere debere. Vfus enim loquendi absoluitur significa-

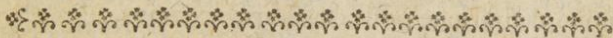
tu vocum, qui in communi sermone proprius est (§. 143).

E. gr. si philosophus vocem *extensū*, ita determinaret, vt per extensum omne illud intelligeret, quod limitibus est circumscriptum, quodque est finitum; tunc ab vsu loquendi sine necessitate recederet. Si quis autem in significatum vocis, quem ipsi tribuit vsus loquendi, inquirere velit, ille, oportet, cogitet varios casus, in quibus voce illa vtimur. Si e. gr. si quaeris significatum vocis *rationis*, *Bernunft*, quem ipsi vsus loquendi tribuit; attendas ad eos casus, in quibus rationem adesse dicimus; item attendas ad casus oppositos, in quibus rationem adesse negamus, vt constet ita, quatenam sint ea, ob quae rationem adesse affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos, quod ratio adsit, inde cognoscere, quod futura cum praesentibus connectere, atque actionum nostrarum, propositionum item consequentias perspicere queamus; eam autem nondum adesse affirmemus, si modo praesentia, et quae sunt ante pedes, contuemur: manifestum est, voce rationis ex vsu loquendi eam significari perfectionem siue facultatem mentis humanae, vi cuius possumus connexiones rerum perspicere.

§. 146. Combinatio plurimum terminorum constituit *sermonem* siue *orationem*,

Sub finem annotabimus potiores quasdam termini acceptiones et divisiones Aristotelicorum, vt et horum sermo nobis sit familiaris. 1) Terminum distinguunt in *categorematicum* et *syncategorematicum*. Ille est, qui propositionis subiectum vel praedicatum per se constituere potest, sine necessaria cum alio coniunctione. E. gr. *Homo discit*. *Terminus syncategorematicus* est, cui ad constituendum vel subiectum, vel praedicatum, necessaria est alterius termini adiunctio. Tales termini sunt *adiiectiua*, *aduerbia*, *praepositiones*, *coniunctiones*, item *omnes casus obliqui*, e. gr. *valde*, *bonus*, *ad*, sunt termini syncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*, e. gr. *uero* i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2) *Terminus simplex* distinguitur in *terminum complexum* et *incomplexum*. *Terminus incomplexus*, alias *simplex* quoque dictus, est, qui vnica voce constat, e. gr. *homo*. *Terminus complexus* est, qui pluribus, quam vna voce, constat, e. gr. *lapis calidus*. 3) *Terminus* diuiditur in *fini-*

tum et infinitum. Ille est, qui certum quid significat sine expressa negatione, e. gr. *homo*. Hic est, qui indefinite rem significat, e. gr. *non homo*. 4) Terminus distinguitur in *absolutum* et *comparatum*. Terminus *comparatus* est, qui exhibet notionem, sine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem. Sic e. gr. si dixerō, Goliath est *maior* respectu scilicet Davidis, tum non possum intelligere, quo modo Goliath *maior* dicatur, nisi simul tibi repraesentas Davidem vel alium quemcumque, cuius respectu maior appellatur. Terminus *absolutus* est, qui intelligi potest sine relatione ad alterum terminum, e. gr. *homo*. 5) Terminus dipefcitur in *abstractum* et *concretum*. Ille est, qui affectionem sine subiecto denotat, e. gr. *pietas*. Hic est, qui affectionem et subiectum, cui affectio competit, simul significat, e. gr. *pius*. Terminus distinguitur in terminum *materialiter* sumtum, et, *formaliter* acceptum. Nonnumquam scilicet sumitur terminus aliquis pro litteris et syllabis, ex quibus constat, ita, vt praeponi queat, *haec vox, hoc vocabulum*. Quam acceptio- nem termini veteres vocant *suppositionem* termini *materialem*, e. gr. si dicis: *virtus* est generis feminini, item *virtus* est bisyllabum; tunc vox *virtus* accipitur in *suppositione material*. *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus sumitur pro idea quadam siue notione, quae termino significa- tur, cum e. gr. dico: *virtus* est habitus, item, *virtus* nos felices reddit, tunc terminus *virtus* accipitur in suppositione formali. Reliquas diuisiones, aut exigui vsus, aut ex ipsis vocibus facile intelligendas, aut ex vsu frequentiori cog- nitas, aut in antecedentibus expositas, hic reticemus.

CAPVT III.

DE

DEFINITIONIBVS.

§. 147.

DEFINITIO est notio rei distincta completa, ser-
mone siue oratione expressa. Ipse terminus vel
res, quae definitur, dicitur *definitum*.

Haftenus